

Ommekeer: we zetten alles op z'n kop!

Ledevaartkerk, Chaam, 24 februari 2019

Ds. Sara Dondorp

Eerste Schriftlezing: Ester 8:3-8 en 9:20-23

(vertaling: Jopie Siebert-Hommes, www.schriftlezing.nl)

Tweede Schriftlezing: Lucas 6:27-38

Inleiding

Volgens de Joodse kalender wordt volgende maand Poerim gevierd. Het feest dat in de Ester-lezing van vandaag wordt aangekondigd. Poer betekent lot. In het verhaal van Ester had het lot bepaald dat op 14 adar, dit jaar 21 maart, de joden vermoord mogen worden. Het is Koningin Ester die voor een ommekeer heeft gezorgd: dank zij haar mochten de Joden zich op die dag verdedigen. Poerim is een feest dat een beetje lijkt op Carnaval. Mensen verkleden zich als personages uit het verhaal. Er is veel zoetigheid en lekkers en er mag veel gedronken worden. Zoveel dat mensen niet meer het verschil kunnen weten tussen 'vervloekt is Haman' en 'gezegend is Mordechai'. Tijdens het voorlezen van het verhaal mogen kinderen met ratels veel lawaai maken, telkens als de naam Haman klinkt. Alles bij elkaar een uitbundig en vrolijk feest om stil te staan bij de ommekeer uit het verhaal van Ester. Zo is er misschien een overeenkomst met Carnaval. Een feest waarin de gewone orde omgekeerd wordt. Hier in Chaam is het thema dit jaar: We zetten alles op z'n kop! Wie onder was, komt boven! Dat is de moraal. In zekere zin gaat de evangelielezing van vandaag daar ook over. Jezus keert gedachten over vriendschap en vijandschap helemaal om.

Voor wie de vorige Ester-diensten heeft gemist, geef ik even een kleine samenvatting. Het begint met een groot feest van Koning Ahasveros. Zijn hovelingen vragen of koningin Wasti komt dansen, met alleen haar kroon op. Wasti zegt nee! Niet alleen wordt de koningin verstoten, er wordt een wet ingevoerd dat alle vrouwen hun mannen moeten gehoorzamen. Vervolgens wordt er een soort Missverkiezing gehouden. Zo wordt het Joodse weesmeisje Ester koningin. Haar oom Mordechai houdt haar van een afstand in het oog. Dan verschijnt Haman ten tonele, een Amalekiet. Hij is grootvizier van de koning, heeft alle macht en krijgt alle eer. Maar Mordechai buigt niet voor hem. Haman wordt daar zo boos over, dat hij het hele volk wil uitroeien. Dat legt hij vast in een wet van Meden en Perzen. Om de datum voor die slachtpartij te bepalen, werpt hij het lot. Op 14 Adar zijn de Joden aan Hamans volgelingen overgeleverd. Vervolgens vraagt Mordechai aan Ester bij de koning te bemiddelen. Net op het moment dat Haman Mordechai ter dood wil veroordelen, ontdekt de koning dat Mordechai een aanslag heeft verijdeld, en daar nooit voor is geëerd. Haman moet een ererijtoer voor Mordechai organiseren. Dan komt aan het licht dat Haman Esters volk wil uitroeien. Haman valt voor Esters voeten neer om gratie te vragen. Als de koning dat ziet, denkt hij dat Haman Ester aanrandt. Haman wordt ter dood veroordeeld. Maar de wet die Haman heeft ingesteld, is nog van kracht. Op dat moment pakken we het verhaal op.

Overdenking

Gemeente van Jezus Christus,

Het Esterverhaal doet me denken aan een klassiek Harlekijns-kostuum. Ene mouw en voorpand wit, andere mouw en voorpand zwart. En bij de broekspijpen is het net andersom. Twee tegengestelde delen die toch bij elkaar horen. Zo zou je kunnen zeggen dat het boek Ester in elkaar zit. Het tweede deel is het spiegelbeeld van het eerste deel. Het verhaal begint met een feest uit machtsvertoon. Vervolgens komen verschillende personages ten tonele. Aan de ene kant Ester en Mordechai. Zij vertegenwoordigen wit. Aan de andere kant Haman en zijn wrede wet. Hij vergetenwoordigt zwart. In het begin staat Haman in het licht. Hij is machtig. Krijgt alle eer. Mordechai staat in de schaduw. Hij weigert zich te onderwerpen en kleedt zich in een rouwgewaad als hij hoort van Hamans wet. De wet die stelt dat alle Joden gedood moeten worden. Vandaag zijn we in de tweede helft van het verhaal aangekomen. De situatie is precies omgekeerd. Zwart en wit zijn omgewisseld. Haman is vernederd en terechtgesteld. Mordechai is vereerd en krijgt zelfs de macht die Haman eerst had. Alles wordt ondersteboven gekeerd. De koning geeft Ester zeggenschap over Hamans bezittingen. Zij geeft ze vervolgens aan Mordechai. Zo worden ook nog een keer man-vrouw verhoudingen omgekeerd. Haman is uitgeschakeld en Ester staat in het licht, maar de schaduw is nog niet helemaal weggetrokken. De wet die Haman heeft ingesteld, kan niet herroepen worden. Zelfs een smeekbede van Ester aan de koning zal niet helpen. Wat Ester wel bereikt is dat Mordechai de zegelring krijgt. De ring die eerst Haman bezat, om wetten te bezegelen. In spiegelbeeld wordt verteld hoe Mordechai een wet uit laat gaan, net als enkele hoofdstukken eerder Haman deed. De bedreigde Joden mogen zich verdedigen. Naar aanleiding van Hamans wet ging er een siddering door de stad. Nu gaat er een vreugdegolf door de stad, ook onder niet-Joden. Niet alleen de machtsverhoudingen zijn omgekeerd, ook de stemming onder de mensen is omgekeerd.

Het stukje dat we vanmorgen niet hebben gelezen, heeft iets grimmigs. Het is een jubelverhaal over hoe de joden hun vijanden verslaan. Enthousiast worden aantallen doden genoemd. Wij hebben daar in onze tijd moeite mee. Dat Haman gestraft wordt is tot daar aan toe, maar zijn kinderen? We kunnen ons geruststellen dat het maar een verhaal is, het is niet echt gebeurd, dus zijn er ook geen echte doden gevallen. We zouden het kunnen vergelijken met fantasy-verhalen: Game of Thrones of Lord of the Rings: de blijdschap die het geeft als de slechterikken zijn overwonnen. Toch vind ik dat te makkelijk. Ik denk dat het goed is om het ongemak te laten staan. Omdat in het echte leven mensen nu eenmaal vaak zo zijn. Als mensen veel leed of onderdrukking hebben moeten verduren, kunnen ze in staat zijn om door te slaan naar de andere kant op het moment dat de rollen zijn omgedraaid. In onze eigen geschiedenis hebben we het eigenlijk liever niet over de manier waarop na de oorlog verraders zijn aangepakt of over excessen rondom de onafhankelijkheid van Indonesië. In extreme omstandigheden kunnen mensen extreme dingen doen. Daarin zijn wij niet beter dan anderen. Daarin is vrijwel niemand beter dan anderen.

Het ongemak dat wij hierover hebben, bestond vroeger niet. Dat geldt voor Bijbelverhalen, maar ook voor andere oude verhalen. Of het nu Hebreeuwse, Griekse of Noorse verhalen zijn. Toch is er ook nog een klein lichtpuntje in het verhaal. In de wet van Haman stond dat de Perzen de Joden mochten doden en vervolgens al hun bezittingen mochten plunderen. In de nieuwe wet mogen de Joden zich verdedigen, én ze mogen de

bezittingen van hun onderdrukken plunderen. Dat was eigenlijk een algemene regel bij oorlogsvoering in die tijd. Maar de Joden raken de bezittingen van hun belagers niet aan. Het staat er tot drie keer toe. Het is alleen wel de vraag of dat vanuit mildheid is. Haman en zijn volgelingen worden beschreven als Amalekieten. Dat zijn in de Bijbel altijd de klassieke slechterikken. Amalek moet met wortel en tak uitgeroeid worden. Daarbij gaat het niet zozeer om personen als wel om een ideaal. Amalek staat voor lafhartigheid, onrecht, machtsvertoon. Dat geldt ook voor de bezittingen van Amalek.

Daarmee wordt de vreugde ook meteen begrijpelijker. Het gaat niet zozeer om de aantallen doden die gevallen zijn, het gaat er hier vooral om dat het kwaad is overwonnen. Daarom is het feest. Dat maakt de omkeer compleet: droefheid verandert in vreugde, rouw verandert in een feest. Opnieuw gaan er brieven naar alle hoeken van het rijk, want iedereen moet weten dat het feest is. En iedereen moet meedoen. Arm en rijk, klein en groot, iedereen. Een feest dat vooral vrolijk moet zijn voor zoveel mogelijk mensen. Daarmee zien we nog een andere omkering in het verhaal. Het boek Ester begon met het feest van de koning. Een enorm feest, vooral om de macht van de koning te vieren. Een macht die ten koste gaat van anderen. Om te beginnen ten koste van Koningin Wasti, die verstoten wordt, enkel en alleen omdat ze zich niet leent voor sexuele spelletjes. Aan het eind van het boek Ester is het weer feest. Dit is niet een feest van macht, maar een feest van rust. Zo staat het er. De Joden kregen rust van hun vijanden. Het is niet een overwinningfeest, maar een bevrijdingfeest. Een feest waarbij de bevrijding van het kwaad wordt gevierd. In die zin klopt het beeld van het harlekijns-kostuum toch niet. Zwart en wit stonden eerst inderdaad tegenover elkaar, maar het feest is alleen maar vreugde, alleen maar licht, alleen maar wit.

Het boek Ester eindigt met totale ommekeer. De macht van het kwaad is verdreven, de goeden zijn bevrijd. Angst en rouw zijn omgekeerd in vreugde en feest. Een ommekeer van rollen tussen mensen. Maar als Jezus het woord neemt over ommekeer, dan gaat hij nog een stap verder. Het is niet de macht van de vijand die moet worden omgekeerd, maar de vijandschap binnen ons eigen hart. Het vijand-denken. De vraag is: hoe doorbreek je dat soort denken? Hoe keer je dat om? Oordeel niet! zegt Jezus. Blijf uit het oordeel, zeggen moderne handleidingen in conflicthantering. Besef dat je in je eigen bubbel zit, zeggen we tegenwoordig. Mensen begrijpen elkaar niet meer en gaan elkaar veroordelen. Klimaatactivisten tegenover klimaatontkenners, links tegenover rechts, angstig tegenover vrij-denkend, Rusland tegenover Europa, tegenover Amerika, tegenover Azië, religieus tegenover atheïstisch, noem maar op. Binnen onze eigen bubbel kunnen we makkelijk zeggen: wij zijn goed, en zij zijn fout bezig. Dat zegt de andere bubbel ook. Kunnen wij het opbrengen om uit het oordeel te blijven? Zijn wij in staat om tegenstanders met mildheid tegemoet te treden? Toegegeven, dat is ongemakkelijk. Net zoals het ongemakkelijk is om verhalen over onrecht te horen. Jezus volgen is inderdaad niet gemakkelijk. De uitdaging is om het ongemak recht in het gezicht te kijken. Om de confrontatie met jezelf niet uit de weg te gaan. Om over grenzen van bubbels heen te kijken en niet te oordelen. Dat is volgens mij ongeveer wat Jezus bedoelt. Al was het maar vanwege de rust in je eigen hart! Mordechai viert niet feest omdat hij gewonnen heeft, het is feest omdat het oordeel van de angst is weggefallen. Er is rust, er is vrijheid. Dat is waar de vreugde vandaan komt. Zoals met Poerim gevierd wordt dat er rust was van vijandschap, zo kunnen wij proberen rust te vinden van onze tegenstellingen. Dat zou pas werkelijke ommekeer zijn. Amen